

Tēze. Par pensijas pārmaksas ieturējumu pamatotību.

**Latvijas Republikas Augstākās tiesas
Senāta
2004.gada 14.janvāra**

SPRIEDUMS

lietā Nr. SKC - 21

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts šādā sastāvā:
tiesas sēdes priekšsēdētājs senators Z. Gencs,
senators R. Krauze,
senatore R. Zaķe,

piedaloties Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras prokurorei A. Merlajai,

2004. gada 14. janvārī izskatīja atklātā tiesas sēdē Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) kasācijas sūdzību par Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2003. gada 30. septembra spriedumu V.T. sūdzības lietā par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras Liepājas filiāles 2002. gada 22. februāra rīkojumu.

Noklausījies senatora Z. Genca ziņojumu, VSAA pilnvarotās pārstāves S.G. paskaidrojumus, kura lūdz kasācijas sūdzību apmierināt, V.T. iebildumus pret sūdzību un prokurores A. Merlajas atzinumu, ka spriedums ir atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai apelācijas kārtībā, Senāts

k o n s t a t ē j a

V.T. ir vecuma pensionārs. Ar VSAA Liepājas filiāles 2001. gada 19. novembra rīkojumu Nr. 257 noteikts, ka no viņa pensijas izdarāmi ieturējumi 10% apmērā pārmaksātās pensijas daļas dzēšanai par laika periodu no 2000. gada 1. februāra līdz 2001. gada 30. novembrim. Šo rīkojumu V.T. pārsūdzējis augstākstāvošā institūcijā, bet saņēmis atteikumu pārtraukt ieturējumu izdarīšanu.

Ar VSAA Liepājas filiāles 2002. gada 22. februāra rīkojumu Nr. 53 atcelts 2001. gada 19. novembra rīkojums Nr. 257 daļā par izdarāmo ieturējumu apmēru, kas noteikts nelikumīgi saņemtās pensijas ieturēšanai un nolemts no 2002. gada 1. marta ieturēt 30% no V.T. izmaksājamās pensijas līdz pārmaksas dzēšanai. Par pamatu šim rīkojumam norādīts likuma "Par valsts pensijām" 36. pants un Pārejas noteikumu 32. pants.

V.T. iesniedzis sūdzību par VSAA Liepājas filiāles 2002. gada 22. februāra rīkojumu Nr. 53, norādīdams, ka Latvijas Republikas Satversmes tiesa ar 2002. gada 19. marta spriedumu ir atzinusi likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 26. punktu par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas. Viņš atsaucies uz Satversmes 1. pantu, Civilprocesa likuma Pārejas noteikumu 1. pantu, Civilprocesa kodeksa 239.¹ pantu, likuma "Par valsts pensijām" 29. panta otro daļu, neapšaubot VSAA tiesības veikt pensijas ieturējumus līdz Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās brīdim – 2002. gada 20. martam, apstrīd VSAA darbību, kad pēc tiesību normas atzīšanas par spēkā neesošu un atcelšanas, VSAA turpina veikt ieturējumus no pensijas, atsaucoties uz normu, kas atcelta. VSAA amatpersonu rīcība neatbilst samērīguma principam, tādēļ tā ir nelikumīga. Viņš lūdz atcelt VSAA Liepājas

filiāles rīkojumu, uzliekot par pienākumu VSAA atmaksāt summas, kuras ieturētas pēc 2002. gada 20. marta.

Ar Liepājas tiesas 2003. gada 24. aprīļa spriedumu V.T. sūdzība noraidīta.

Izskatot lietu apelācijas kārtībā, Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2003. gada 30. septembrī nosprieda atzīt par prettiesisku un par V.T. tiesību aizskarošu Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras amatpersonu atteikumu no 2002. gada 20. marta pārtraukt veikt ieturējumus no izmaksājamās pensijas. Uzlikts par pienākumu Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai novērst pieļauto V.T. tiesību aizskārumu, bet pārējā daļā sūdzību atteikts apmierināt.

Apgabaltiesa atzinusi, ka V.T. likumā "Par valsts pensijām" 29. panta pirmā daļā noteiktajā kārtībā nav pārsūdzējis VSAA Liepājas filiāles 2002. gada 22. februāra rīkojumu Nr. 53 augstākstāvošā institūcijā. Viņš pēc būtības neapstrīd šī administratīvā akta likumību, pārsūdzējis tiesā VSAA Liepājas filiāles amatpersonu rīcību, ar kuru noraidīts viņa lūgums par ieturējumu pārtraukšanu. Pēc būtības viņš iesniedzis sūdzību par atteikumu izdot jaunu administratīvo aktu, ar kuru tikta izbeigta agrāk izdotā akta izpilde, pamatojoties uz Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedumu, ar kuru par neatbilstošu Satversmes 1. pantam atzīts likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 26. punkts no 2002. gada 20. marta.

Tā kā pēc 2002. gada 20. marta nav vairs spēkā tiesību norma, kas deva līdz tam pamatu VSAA amatpersonām izdarīt ieturējumus no pensionāram izmaksājamās pensijas, tad par leģitīmu nevar atzīt tādu administratīvā akta izpildes procesu, kas balstīts uz tiesību normu, ko Satversmes tiesa atzinusi par nelikumīgu un atcēlusi.

Konkrētajā gadījumā VSAA amatpersonas pieļāvušas neattaisnotu bezdarbību, jo ar to brīdi, kad spēku zaudē tiesību norma, uz kuru pamatots administratīvais akts, saskaņā ar kuru personai tiek veikti ieturējumi, iestādei LR MK 1995. gada 13. jūnija Administratīvo aktu procesa noteikumu 70. punkta kārtībā bija jāpārskata jautājums par šo ieturējumu turpināšanas likumību, t.i. par administratīvā akta izpildes pārtraukšanu.

Turpinot veikt ieturējumus no V.T. izmaksājamās pensijas, VSAA amatpersonas pārkāpušas vienu no publisko tiesību pamatprincipiem – likuma atrunas principu, kas paredz, ka gan administratīvajam aktam, gan iestādes rīcībai jābūt balstītai uz Satversmes un citu tiesību normu pamata. Tā kā Satversmes tiesa ar 2002. gada 19. marta spriedumu atzinusi, ka likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 26. punktā ietvertā norma sašaurina Satversmes 109. pantā garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, un ka šī norma neatbilst samērīguma un tiesiskās palāvības principam un ir pretrunā ar Satversmes 1. pantu.

VSAA lietā paudusi viedokli par to, ka arī pēc likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 26. punkta atzīšanas par spēkā neesošu VSAA bija likumīgs pamats turpināt veikt ieturējumus, jo attiecīgie rīkojumi bija pamatoti ar citām tiesību normām, konkrēti likuma "Par valsts pensijām" 36. pantu un Pārejas noteikumu 32. punktu, kas joprojām ir likumīgā spēkā.

Civillietu tiesas kolēģija šim viedoklim nav piekritusi, atzinusi, ka tas nav balstīts uz strīdus jautājumu regulējošo normu sistēmas vienotības analīzi pēc normu tulkošanas metodēm. Likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 32. punkts tika pieņemts vēlāk nekā šo noteikumu 26. punkts, līdz ar ko pēc vēsturiskās tulkošanas metodes tas piemērojams

tiešā sasaistē ar 26. punktā ietvertu normu. Pārejas noteikumu 32. punkta piemērošana pēc 26. punktā ietvertās normas atzīšanu par spēkā neesošu rada izslēdzošās normas konkurenci, jo 26. punkts regulē tiesiskās sekas, bet 32. punkts nosaka ieturējumu īstenošanas veidu un apmēru.

Iestādes atsauce uz likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 32. punktu kā pamatu ieturējumu turpināšanai pēc 2002. gada 20. marta ir nesavienojama ar šajā likumā izstrādāto mehānismu, kādā pieļaujama ieturējumu izdarīšana no izmaksājamās pensijas. Šāda rīcība būtu pretēja normas jēgai un mērķim.

Pamatojoties uz augstāk izklāstītajiem argumentiem, tiesas kolēģija secinājusi, ka VSAA amatpersonu atteikums no 2002. gada 20. marta pārtraukt veikt ieturējumus no V.T. izmaksājamās pensijas ir prettiesisks un V.T. tiesību aizskarošs. Iestādei uzdodams par pienākumu novērst pieļauto tiesību aizskārumu.

V.T. lūdzis uzlikt par pienākumu VSAA atmaksāt nepamatoti ieturētās summas, kas ieturētas pēc 2002. gada 20. marta. Šajā daļā apelācijas instances tiesai nav pamata sūdzības apmierināšanai, jo lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tiesai pagaidām jāvadās no Civilprocesa kodeksa normām, kas neparedz šāda nolēmuma taisīšanas iespēju.

Kasācijas sūdzībā Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras ģenerāldirektors lūdz atcelt Kurzemes apgabaltiesas 2003. gada 30. septembra spriedumu un nodot lietu jaunai izskatīšanai apelācijas kārtībā materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumu dēļ.

Kasācijas sūdzībā norādīts, ka likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 26. punkts atzīts par spēkā neesošu no 2002. gada 20. marta, tāpēc visas tās tiesiskās attiecības, kas radušās pirms tam, ir spēkā un jāņem vērā, izlemjot jautājumu, kādā apmērā izmaksājam pensija par periodu pirms 2002. gada 19. marta.

VSAA Liepājas filiāles aprēķinātā, pārmaksātā pensijas summa ir veidojusies par laika periodu no 2000. gada 1. februāra līdz 2001. gada 30. novembrim, kad spēkā bija minētā tiesību norma, tāpēc nav likumīga pamata šo pārmaksu neieturēt arī pēc tās atzīšanas par spēkā neesošu.

Apgabaltiesa ne tikai nav vadījusies no likuma “Par likumu un citu Saeimas, valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 9. panta normas, bet nav ņēmusi vērā tiesību vispārējo principu par likuma atpakaļejoša spēka neesamību, izņemot gadījumus, kad likuma atpakaļejošs spēks ir īpaši paredzēts vai to paredz cits likums. Izlemjot, ka pensijas pārmaksa, kas radusies līdz Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās brīdim, nav vairs ieturama, tiesa šo principu ir ignorējusi.

Tiesa nav ievērojusi tiesību vienlīdzības principu, jo piešķīrusi tiesības V.T. par periodu līdz Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanai saņemt pensiju neierobežotā apmērā, turpretī citi strādājošie pensionāri, kas atbilstoši likuma “Par valsts pensijām” 34. panta prasībām paziņoja par daba attiecību uzsākšanu, par to pašu periodu pensijas ir saņēmuši ierobežotā apmērā.

Bez tam tiesa ir pārkāpusi savas kompetences robežas, jo netieši spriedusi arī par likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 32. punkta spēkā neesamību, kas nav zaudējis spēku.

Pārbaudījis sprieduma likumību un pamatotību, Senāts nāca pie atzinuma, ka spriedums ir atceļams un lieta nododama jaunai izskatīšanai apelācijas kārtībā.

VSAA Liepājas filiāle rīkojumu par ieturējumiem no V.T. pensijas izdevusi laikā, kad vēl bija spēkā likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 26. punkts. Tajā laikā, pamatojoties uz likuma “Par valsts pensijām” 36. pantu un Pārejas noteikumu 32. punktu, VSAA bija tiesības izdarīt ieturējumus no izmaksājamām pensijām sakarā ar pensijas pārmaksu strādājošiem pensionāriem.

Nepastāv strīds par to, ka V.T., strādādams algotu darbu, saņēmis pensiju pilnā apmērā par periodu no 2000. gada 1. februāra līdz 2001. gada 30. novembrim, kad pastāvēja ierobežojums strādājošiem pensionāriem saņemt pensiju pilnā apmērā.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa ar 2002. gada 19. marta spriedumu atzinusi likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 26. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, t.i. no 2002. gada 20. marta, tāpēc pārmaksātās pensijas ieturējumu turpināšanu pēc 2002. gada 20. marta par periodu līdz sprieduma spēkā stāšanās dienai nevar uzskatīt par likumam neatbilstošu.

Satversmes tiesa, atzīstot likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 26. pantu par spēkā neesošu nevis no tā pieņemšanas dienas, bet gan no sprieduma spēkā stāšanās dienas, nav uzskatījusi par nepieciešamu revidēt tās tiesiskās attiecības, kuras strādājošiem pensionāriem izveidojušās līdz sprieduma spēkā stāšanās dienai.

Ņemot vērā iepriekš minēto, jāatzīst, ka apgabaltiesa piešķīrusi strādājošam pensionāram V.T. tiesības par periodu līdz Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienai saņemt pensiju pilnā apmērā, kad citi strādājošie pensionāri, izpildot likuma “Par valsts pensijām” 34. panta prasības, par šo pašu periodu saņēmuši pensiju ierobežotā apmērā. Tāpēc ir pamats uzskatīt, ka apgabaltiesas spriedums ir pretrunā ar taisnīguma principu un Satversmes 91. pantu par visu cilvēku vienlīdzību likuma un tiesas priekšā.

Pastāvot šādiem apstākļiem, Senāts uzskata, ka Kurzemes apgabaltiesas 2003. gada 30. septembra spriedumu nevar atzīt par likumīgu, pamatotu un taisnīgu, tāpēc tas ir atceļams un lieta nododama jaunai izskatīšanai apelācijas kārtībā.

Pamatojoties uz Civilprocesa likuma 474. panta 2. punktu, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts

n o s p r i e d a

Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2003. gada 30. septembra spriedumu atcelt un lietu nodot jaunai izskatīšanai apelācijas kārtībā tai pašai tiesai citā tiesnešu sastāvā.

Atmaksāt Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai drošības naudu Ls 50,- , kuru iemaksājusi D.S. saskaņā ar kases ieņēmumu orderi Nr. 3180 (29.10.2003.).

Tiesas sēdes priekšsēdētājs senators

Z. Gencs

Senatore

R. Zaķe

Senators

R. Krauze